

Adalet Ağaoğlu:
“Sinema edebiyat ilişkisi beni derinden
ilgilendiriyor.”

Mithat Alam Film Merkezi 16 Kasım 2005’de yazar Adalet Ağaoğlu’nu ağırladı. Ağaoğlu, söyleşide edebiyat ve sinema ilişkisi üzerine düşüncelerini, Fikrimin İnce Gülü’nün yazım serüvenini ve anılarını dinleyicilerle paylaştı. Yamaç Okur’un moderatörlüğünde yapılan söyleşinin ardından Nikita Mikhalkov’un Güneş Yanığı filmi gösterildi.

Adalet Ağaoğlu: Çok yakın bir dönemde, 2-3 ay önce gördüğüm *Evet* (Yes, Yön: Sally Potter, 2004) filmi seçeyim dedim; çünkü bende taptaze, her şeyini hatırlıyorum. Fakat sonra birdenbire dedim ki bu zaten herkesin bildiği, görülmüş bir film ve şunun için seçeyim dedim: Bu küreselleşme döneminde bir entelektüel veya bilim kadınıyla mutfakta çalışan "öteki" dediğimiz kısımdan bir adamın tuhaf bir aşkı var. Bu, küreselleşmede buluşup buluşmamaya çok güzel bir örnektir. Tamamen başka bir motif, başka bir aşk hikâyesi içerisinde günümüze çok derin göndermeler bulmuştum. Hatta ben onun senaryosunun Türkçe çözümünü istedim. Bana geldi, öyle bir hazırlığım da vardı. İngilizcesinden pek çok sözü kaçırdım. Zaten mutfakta çalışan adamın İngilizcesi de kendi diliyle karıştı, hatırlarsanız. O nedenle senaryosunu da okudum, sadece diyalog kısmını.

Sonra *Viski* (*Whisky*, Yön: Juan Pablo Rebella ve Pablo Stoll, 2004) aklıma geldi. Onda da iki kardeş arasında çok insani bir yaklaşım vardı. Günümüzde zamana ayak uyduramamış eski esnafın durumu ile kardeşi. Kardeşi tam tersine hayat ne istiyorsa onu yapan biri. Çok para kazanmak istiyor, evi terk ediyor, geride kalan hasta annesine bakıyor, sonra ikisi buluşuyor. Bu benim çok ilgimi çekti; çünkü hala bizde taşra birikimi dediğimiz, ağa-

ların sermayeleriyle kent çevrelerinde fabrikamsı bir şeyler kurması gibi bir birikim var. Bugün Sabancı, Koç gibi yüzünü tamamen sanayileşmeye dönmüş, batıyla ilişkileri olan yatırımcılarda özel sektörde çok farklı bir birikim var, ben buna taşra birikimi diyorum. Bu filmde benim çok üstünde düşündüğüm bu meselelere çok güzel göndermeler var. İki kardeş çorap imalatı yapan küçük bir tezgâhları var. Her şey günübürlük alışılmış bir düzen içerisinde gidiyor. Orada çorap üretiyor adam, kutuya götürüyor, dağıtımı bisikletiyle, motoruyla kendisi yapıyor. Ona kahve hazırlayan kadın da alışkanlıklara saplanmış, başka bir şey yapmayı istemiyor, beklemiyor. Bunlar da bizim bugünkü özel sektöre doğru kayışımıza kritik bir yaklaşım. Fakat ne oluyor? O çok şen şakrak, eğlenceye, hayata hakkını veren kardeş yardımcı kadınla aynı evde yaşıyor. Kadının gelişime ve değişime büyük bir aşkı, tutkusu var. Erkek kardeşin sunduğu hayattan hoşlanıyor ve bu sayede film çok hoş bir şekilde bitiyor. Mesela her sabah aynı saatte gelip tezgâhı açan kadın, o sabah bir saat gelmiyor. O kadar çok anlam yüklü ki onun bir daha gelmemesi, görülmemesi. Bizim de bu arada şimdilerde Tayip Erdoğan'ın memleketimi satıyorum, satmam lazım demesine bile çok güzel cevaplar içeriyor film. Günümüze çok yakın geldi bana.

Fakat sonra düşündüm *Soleil Trompeur*'ü (*Burnt by the Sun, Güneş Yanığı*, Yön: Nikita Mikhalkov, 1994) konuşsak belki daha iyi olur. Hem sizler için biraz daha geçmişte kaldı. Burada 1994'te gösterilmişti. 10 yıl oluyor gösterileli. Bizde *Güneş Yanığı* adıyla gösterdiklerinde şaşırılmıştım. Tabii aslı *Yalancı Güneş* ya da *Aldatan Güneş*. Hâlbuki ben onu Fransızcadan *Güneş Çarpması* olarak çevirebiliriz diye düşünmüştüm. Mitleşmeye bağlılığın trajikomik yönlerini anlatıyor, günümüzde mitleşme ve efsaneliştirmeye yönelik büyük bir eğilim var. Örneğin bizde Atatürk için 'sakın bir şey demeyin' miti vardır. Diyarbakır'da başıma böyle bir şey geldi. Ben Lozan iyiymiş, Sevr kötüymüş diye tartışmalar oluyor gibilerinden bir şeyler diyordum. Bir profesör otuyormuş önde, kalktı; "benim Atatürk'üme bir şey söylemeyin", dedi. Yani Atatürkçü dü-

şünceyi, Atatürk'e bağlılığı bu kadar mitleştirmiş. Bu film Stalin döneminde bir gün içerisinde geçiyor. Bu filmi mitleştirmeye doğru iletişim araçları ve medyanın Tanrılar yaratması, pazara durmadan Tanrılar üretmesinin altında yatanı daha siyasal boyutlarda, Rusya'nın bütün tarihine ışık düşürerek anlatması yönüyle çok bilgi verici bulduğumdan önerebilirim. Çünkü Nikita Mihalkov, sinemaya girdiğinden bu yana kendi ülkesinin tarihini insani boyutlarda anlatmaya, göstermeye çalışmıştır. O tarihin, o insanları nasıl böyle yaptığını anlatmaya çalışır. Onun sinemaya yaklaşımını, film anlayışını kendime çok yakın buluyorum. Tarihi olguları, toplumsal olguları doğrudan doğruya insanın benliğinde, genlerinde yaptığı tohumları, nasıl bu insan oldu şimdi diye çok güzel gösteriyor. Benim romanlarım da toplumsal roman olarak çıkmıştır mesela. Hâlbuki ben, dış olayları göstermeden insanları anlatmakta bir fayda görmüyorum. 'Bu adam ne cimri' deniliyor ve geçiliyor ya da "bu adam ne hırslı." *Fikrimin İnce Gülü* (Yön: Tunç Okan, 1987) filminde olduğu gibi. O kitabı, Bayram'ı Bayram yapan sebepleri göstermek için yazdım. Yoksa yazmazdım. Bir Almanya işçisi yazmak istemedim. Tüketim ekonomisinin kendisine yabancılaştırdığı insanı yazmak istediğim için örnek olarak aldım. Bu bakımdan da yakın geldi *Soleil Trompeur*, bunun için seçtim. Mihalkov'un Çehov hayranı olması bana çok iyi cevap veriyor. Çehov'u da ben mitleştirebilirim, o kadar çok sevdiğim bir yazar her anlamda. *Mekanik Bir Piyano İçin Bitmemiş Beste* (*Unfinished Piece for Mechanical Piano*, Yön: Nikita Mihalkov, 1977) adlı filmi Ankara'da 1980'lerde 12 Mart sonrası izlemiştim. Nikita Mihalkov'a ilk gördüğüm filmde tutuldum. Sinematek yapılmaya çalışılıyordu ve Çağdaş Sahne'miz¹ vardı. Çehov'a ne kadar bağlı olduğunuda keşfettim. Çehov'un birçok hikâyesini kurgulamış. Mesela *Siyah Gözler* (*Dark Eyes*, 1987) filmi vardır. Orada

---

1 1974 yılında Ankara'da sanat yaşamına başlayan Çağdaş Sahne adlı tiyatro grubu.

tam benim anladığım biçimde anlatıyor her şeyi. İnsan yakınlık duymaz mı? Ben kitaplarımı da bu gözle yazıyorum. O nedenle bu hakkımı biraz da kendi adıma kullanayım dedim ve o yüzden *Soleil Trompeur* olsun dedim.

Filmi ilk ne zaman seyrettiniz?

Adalet Ağaoğlu: Nikita Mikhalkov 1-2 ay önce sinema festivaline gelmişti ama görememiştim. Sinemacılar çevresini sarıyorlar, bir edebiyatçının onun vaktini alması garip karşılanabilir. O yüzden heveslenmedim, yoksa isterdim tanışmak. 90'larda ilk gösterimini gördüm yurtdışında. 1994 Cannes Film Festivali'nde ödül aldı. İlk gösterimi ise 2 yıl önceydi. Fransa'dayım. Fransa'nın öğrencileri yetiştiren, dil dersi veren bir okulunda. Yeğenimin Fransızca öğrenmesi gerekiyordu. Annesiz babasız olduğu, kimsesi olmadığı için onu aldım beraber gittik. Bir yer bulduk. Fransa'da Reims diye bir öğrenci yetiştirme yurdu olan küçük bir kasaba. Yurtdışında gösterimler ilk önce küçük kasabalarda yapılır. Hollywood'un adetidir bu. Gösterimleri önce küçük kasabalarda Hollywood ve Broadway dışında yapılır. Şimdi bizde de böyle, önce -tiyatrolar için de geçerli- küçük kasabalarda nabız yoklaması yapıyor sonra büyük şehirlere dağıtım veriliyor. Herhalde benim şansına o film ilk defa gösteriliyormuş orada. Caddede dolaşıyorum, şehri tanımaya çalışıyorum. Bir baktım bir binanın kapısında *Soleil Trompeur* yazıyor. Nikita Mikhalkov aklımda *Mekanik Bir Piyano İçin Bitmemiş Beste'den* kaldı ya hemen atladım neymiş diye. 3-5 kişi ya var ya yoktu. Onlar da mutlaka film eleştirmenleriydi. Film seyirciye bile açılmış değildi. Orada öyle bir süre devam etti. Yeğenim Reims'de dil okulunda yatılıydı, ben otelde kalıyordum. Gideyim üç hafta onu Paris'te bekleyeyim dedim. Yolda yürürken, sinema salonu olan bir yere kitaplara bakmak için girdim. *Soleil Trompeur*'ün yönetmeniyle Nikita'yla toplantı var diye bir ilan. Hâlâ saklıyorum. 6'da toplantı 15 dakika var 6'ya, hemen koşa koşa gittim, çıktım yukarı. Filmi neden yaptığını, hangi görüş altında çektiğini anlattı. Film çok eleştirilmişti, basında görmüştüm. Marksistler, Komü-

nistler ters yönde eleştiriler yaptılar. Yani siz bugün Atatürk'e çok bağlıysanız ve onun bazı despot yönlerini veya gülünç yanlarını ortaya koyarsanız ne olursa, orada da öyle bir şey olduğunu kendi gözlerimle gördüm, yaşadım. Nikita'nın konuşması bitti, alkışladık, kürsüyü terk edeceği sırada seyircilerin arasından sakallı, kırmızı yüzlü bir adam ayağa fırladı "Gidemezsiniz, siz büyük bir hainsiniz" diye bağırdı Fransızca olarak. Ben bunu iki kere yaşadım. Bir de bir Yahudi filminde yaşamıştım. Seyirciler arasında böyle tepkiler oluyor, çok alkışlayanlara tepkiler oluyor, durun alkışlamayın diye bağırانlar oluyor. Başka bir profesör de ona karşı Stalin dönemine de böyle bakılmalı diye savunuyor. İkisi arasında müthiş bir tartışma koptu. Bu film o dönemin ne kadar trajikomik olduğunu gösteriyor. Bize de göndermesi şöyle: Nasıl bizde 19 Mayıs'ta ısmarlama törenler vardır piknik yapılır yine de yaşasın Atatürk denilir, öyle öğretilir, o biçim sahneler var. Film Stalin'in doğum gününde 1936 yılında sadece 1 gün içinde geçiyor. Tarihe de günümüze de çok güzel göndermeler var.

Onat Kutlar sayesinde bu film vizyona girmişti.

Mekanik Bir Pişano İçin Bitmemiş Beste'yi Onat Kutlar'ın sayesinde gördüm. Çağdaş Sahne'de Onat Kutlar film gösterecek diye telefon ettiler. Ankara'da beş kişi ya vardı ya yoktu Mekanik Bir Pişano İçin Bitmemiş Beste'de.

Nikita, Rusya'nın çok büyük bir ailesinin üyesi. Kardeşi Andrei Konchalovsky de sinemanın içinde. Ailede çok büyük ressamlar, besteciler, soprانolar var. Nikita 1968'de falan Andrei ile ilk filmini çekiyor. Benim Nikita'ya karşı böyle bir ilgim ve merakım var.

Siz, yönetmen sinemasını takip ediyorsunuz sanıyorum.

Evet, bulursam, görüyorum, koşa koşa gidiyorum. İnsan kendine yakın bulduğunu, beğendiğini takip etmek istiyor. Paris'te ve Reims'de *Nikita* ile ilgili başıma gelen tesadüfler, yaşadıklarım benim için önemli görgü tanıklıkları.

Yamaç Okur: *Fikrimin İnce Gülü*'nün sinema uyarılmasından memnun kaldınız mı? Ve o dönemde nasıl bir ilişkiniz vardı sinemayla?

Adalet Ağaoğlu: *Fikrimin İnce Gülü*'nü özellikle seçip getirdim; çünkü sinema ve edebiyat ilişkisi üzerinde durmamızın iyi olacağını düşündüm. Sinemaya aktarılmış tek romanım “Fikrimin İnce Gülü”. Sinema edebiyat ilişkisi beni derinden ilgilendiriyor. *Fikrimin İnce Gülü* filmi bana göstermediler bile. Gösterim, Antalya Film Festivali'nde yapıldı ve çağırılmadım. Bir kaset bile armağan edilmedi doğrusu. Sadece seyirci olarak gidip baktım, pes dedim. ‘Sinema ve Edebiyat İlişkileri’ diye bir makale yazdım. İngilizlerde -Henry James tutkunu bir yönetmen mesela- bir edebiyatçının romanına, edebiyatına ilgi duyan, onun dünyasıyla ortaklık kuran bir yönetmen, daima onun kitaplarından film yapıyor. Hâlbuki bizde yönetmen alıyor bir kitabı, bu kolay film olur, senaryosu çok rahat olur diye filmi çekiyor. Ticari şartlara bakıyor. *Fikrimin İnce Gülü* çıktığı zaman Memduh Ün, “filmimi yapmak istiyorum” diye bana teklifte bulundu. Çok pişmanım reddettiğim için. O dönemde Yeşilçam filmi diye entelektüellerin, aydınların fazla küçümsedikleri bir sinema yaygınlığı vardı. Ben de Memduh Ün’ü çok iyi bir yönetmen olarak görmeme rağmen, Memduh Ün’e “komedi mi yapacaksınız?” dedim, “tabii komedi yapacağım” dedi. Ben de çok ciddi bir edebiyat yazarı olarak katiyen istemem dedim; çünkü çok trajikomik bir ‘Bayram’ karakterini, kendine yabancılaşmış insanı yazdım. Bayram’ı Türkiye’ye Mercedes’yle gelip bize komiklikler yaşatan bir Almanya işçisi olarak düşünmedim. Almanya işçisi olarak almamın tek nedeni bunun bir yol romanı olması. Bizde hemen hemen hiç yok yol romanı tarzı bir şey. Amerikan sinemasında da yol filmi bu romandan sonra görmüştüm. İki yol filmi görmüştüm. Bir tanesi evinden kaçan iki kadın -*Thelma & Louise* (Yön: Ridley Scott, 1991), bir tanesi de büyük bir kamyon her yeri işgal eder, yolları kapatır *Düello* (*Duel*, Yön: Steven Spielberg, 1971). Ben bu romanı yayımladığımda onlar yoktu ortada. Yol filmi, yol romanı diye bir şey henüz bi-

linmiyordu. Ben istedim ki Türkiye coğrafyası adım adım görülsün. Yol boyunca Bayram bir kendisiyle bir arabasıyla konuşuyor, başka kimse yok. En kolay yazdığım romandır, 2,5-3 yılda yazdım, genelde 5-6 yıldan önce bitiremem.

Nasıl bir çıkış noktanız vardı?

Kapitalist bir tüketim ekonomisinin yaygınlaşarak bütün dünyayı sarması ve insanın tüketim peşinden koşarak kendinden uzaklaşması, devamlı para kazanması gerekiyor, paranın devamlı dolanması gerekiyor. Öyle ki siz zengin olmadan, cebinizde cep telefonu olmadan adam yerine koymuyorlar, böyle bir durum var. Niye bütün ilkokul çocuklarının bile cebinde telefon var. Zengin aile çocuğa koyunca öbürü benim de olsun istiyor. Ortada bir ihtiyaç yaratılıyor. Ben şöyle düşündüm; ortada kimsesi olmayan bir çocuk olsun, Almanya işçilerimiz mesela. Almanya'ya 60'larda ucuz işçi olarak bir sürü işçi gönderildi ve geri dönenler köylüleri küçümsemeye, kasılmaya başladılar ve bunların mutlaka bir arabaları oluyordu. Cepleri para doluydu ve kendi çıktıkları köyü küçük görmeye başladılar. Bütün bu gördüklerim tüketim ekonomisinin insanları ne hale getirdiği üzerine düşünmemi sağladı. Niye Mercedes seçtim? Çocuk kimsesiz, amcası bakıyor. Bir gün köylüler kahvede otururken, çocuklar da kendi aralarında oyun oynuyorlar. Ford arabasıyla seçim kampanyası için takım elbiseli bir adam geliyor ve bütün köylü ayağa kalkıyor. O olayın çocuğun gözünde bıraktığı izlenim: Demek ki bir kimsenin saygı ve sevgiyle karşılanması için bir arabasının olması gerekiyor. Böyle başlıyor bu tutku. Hareket noktam bu değişim, dönüşüm, kendine yabancılaşmış insan. Bu kitabın evrensel planda bir şeyler söylediğine dair yorumlar da aldım. Memduh Ün de "komedi türü yapacağım" deyince "istemiyorum" dedim. Keşke isteseymişim. Çünkü aradan bir sene geçti geçmedi evime Fatma Girik ve Kemal Sunal geldi. Atipik buldum bu karakter için, fakat sonra

çok pişman oldum. Çok üzgünüm, Tunç Okan'ın yaptığı film² beni çok hayal kırıklığına uğrattı. Atipik istemedim, herkes gibi olsun, sokaktaki adam gibi olsun istedim. Tunç Okan rolü İlyas Salman'a verdi. İlyas Salman çok iyi bir oyuncu ama İlyas Salman'ın yüzüne hiçbir köylü kızı aşık olup da onu yıllarca beklemez. Anlaşmaya geldiklerinde “iki şey istiyorum” dedim. “Zaten kitap senaryo gibi” dedim, kitapta ne varsa hepsi var filmde, sinemacı gözıyla yapsa bu olmazdı bir kere. Yolda ne geçtiyse hepsini koymuş. Bayram'ı Bayramlaştıran ve onda ezici huylar üreten, aldatıcı, üçkâğıtçı ve insanı hiçleyici olmasına neden olan; askerliğini Doğu'da, Güneydoğu Anadolu'da yapması -tam 12 Mart dönemine rastlaması- ve işkencelere tanık olmasıdır. Koskoca askerler bunu yapabiliyorsa diyor ve bir ufalanmaya uğruyor. Bayram'ın böyle olmasını sağlayan etmenler var. Almanya'da bir kadını aldatıyor, “gelip alırım seni diyor” almıyor. Almanya'ya gidebilmek için en yakın dostunun sağlık kâğıdını çalıyor. Ahlaki aşınmaya uğramasının nedenlerini de gösteriyorum. Askerliğe ait bütün sahneleri atmışlar. Benim anlamam şöyleydi: Ana fikre hiç dokunulmayacak, bu söylediğim ana fikirle ilgili bir şey. Yazarın ayakta duruşu ile ilgili bir şey. Film dili apayrı bir dildir, katılıyorum. Tabii ki romana tam olarak benzer, keşke hiç benzemeseydi de ana fikir aynı kalsaydı. Ama iyi bir sinemacı şunu yapar mı? İstanbul 40 km yazıyor filmde, Bayram “İstanbul'a geldik bile” diyor. Sinema zaten gösteriyor onu. Bu tür birçok kusuru var filmin ama ben bunların hepsini affediyorum diyelim. Herkes çok sevdi filmi ama yarısı yok. Tamamı olsaydı belki daha çok sevilirdi. “Bu filmi çekmek istiyorsunuz fakat bu roman toplatıldı” dedim. 12 Eylül'den sonra 4. basımında toplandı. İki yıl önce bilirkişi raporuyla affa uğradı. Raporda: “uluslararası ve evrensel planda çok değerli bir romandır” diyor ve tüm gerekçeleri de sayıp döküyor. “Mahkeme kararını

---

2 Fikrimin İnce Gülü, Adalet Ağaoğlu'nun romanından Sarı Mercedes adı ile Tunç Okan tarafından 1987'de sinemaya uyarlanmıştır.

da size vereyim” dedim, çekim gecikmesin. 4 yıllık bir kontrat imzaladım. 2 yılını sansürden geçmedi diye geçiştirdiler. Yaşar Kemal uyarıyordu beni. “Sinema firmaları 30 yıl için alırlar romanı başka kimse de çekemez. Dikkat et” demişti. Fakir Baykurt’unda başına böyle bir olay gelmişti. 7-9 yılda çekildi film. Mahkemeye verdim. Hiçbir maddeye değinmeyen, hiç kimsenin bir şey anlamadığı bir bilirkişi raporu geldi. Hikâyesi bu kadar bu filmin. Edebiyatla film arasındaki ilişkide yazarın şuna karar vermesi gerekir: Film hiçbir zaman romanın aynı olamaz. Roman yazarı sayfalarca anlatır ama anlattığı şeyi göstermesini bilir. Öyle gösterir ki; betimlemelerde dahi ışığın ve müziğin kullanılması da buna dahildir. Öyle filmler olur ki romanını çok severiz, filmini sevmeyiz. Tam tersi de olur. Çok kötü bir roman, filmde olağanüstü olabiliyor. Mesela James Ivory’nin yaptığı filmler çok iyi bildiği bir yazardan³ uyarılma ve hep aynı kişileri oynatıyor. Tunç Okan kolay bir senaryo olduğu için, kazanç için çekti. Anlaşmada şöyle bir madde vardı: *Fikrimin İnce Gülü* filmi sadece yabancı dile çevrilirken adı değiştirilebilir. Bu olabiliyor. Üç Beş Kişi (1984) adlı romanım Amerika’da başka bir adla çıktı. Çevirmen bana teklifte bulundu, ben de kabul ettim. Ama *Fikrimin İnce Gülü* tanınmış bir romandır, ne diye *Fikrimin İnce Gülü* tanınmış bir romandır, ne diye piyasaya *Arabam* ya da *Sarı Mercedes* diye sundular? Sarı Mercedes diye çıktı gazetelerde hep. Hâlbuki burada yerli gösteriliyor, yabancı dilde değil ve bana bir kaset bile armağan etmediler. Şimdi tabii firmalarımızın çok dürüstleri, çok iyi iş çıkarıcıları var. Hele gençlerimizin kendilerine karşı sorumlulukları en önde. 1980’den sonraki dönüşüm dünyasında uğradığımız değer kayıpları.

Senaryo yazdınız mı?

Evet, yazdım. Ama benim sinemayla ilişkim çok abartılı değil, bakmayın böyle destan gibi anlatıp durduğuma. Yaz

---

3 Alman yazar Ruth Praver Jhabvala.

Sonu (1980) romanımın filmini çok görmek istiyorum. 1980 sonrası ahlakımız da bir tuhaf oldu. Ankara'dan İstanbul'a taşındım. Cenazede bir adam yanıma geldi. Cenazelerde iş bağlanıyor artık. *Yaz Sonu*'nu çevirmek istiyorum bu sene dedi. "Genco Erkal'ın tiyatrosunda Galileo Galile oyununun dekoruna destek verdim. *Yaz Sonu*'nu çekmek istiyorum. Ne istiyorsanız onu yapacağım, yalnız senaryoyu siz yazacaksınız ve bana vereceksiniz" dedi, tarih koydu. Geceleri uyumadan senaryoyu yazdım, yetiştirdim. Fakat adam ortadan kayboldu. Hiçbir şey olmadı, bende hala duruyor, yayımlanmadı. Meğer Libya'dan mı ne çok büyük para kazanmış. Halil Ergün ile küçük bir deneme filmi çekmişler. Sanat filmi yapmaya düşkünmüş *Yaz Sonu* romanını sanat filmi olarak çok uygun görmüş ve benim de zayıf damarıma basıldı. Güney Anadolu'da geçiyor ve benim Doğu Akdeniz diye tarif ettiğim Bodrum dışında bir yerde geçiyor. Tam da Türkiye'deki şimdi dinle, laiklikle, başörtüsüyle ilgili dönemin sınır noktası. Bu Bodrum'da olmaz; çünkü Bodrum zaten Batıya açılmıştır. Orada şalvarlı köylüler, göçerler, Kürtler yoktur. Ama Side, Alanya ve İskenderun'a doğru olan bölgede yaşadım ve inceledim. Orada bütün medeniyetler var. Side, Bizans, Roma köprüleri var. İstedim ki Türkiye'nin bu coğrafyası, bütün kültür birikimi yansıtılsın. Side'deki antik tiyatrodan çekim yapılsın. Bir de insani bir yönü var. Birçok nedenden ötürü, insanlar birbirinden kopmuş. *Yaz Sonu* romanında kadın hiçbir şey yazmak, düşünmek, çevirmek istemiyor. Sadece boşandığı kocası dahil birkaç yakın dostunu deniz kıyısındaki küçük bir kulübesinde bir araya getirmek istiyor. Orada gelecekle ilgili güzel hayaller üretmeyi düşünüyor ve bütün o bölgenin tarihini düşünüyor. Kırdan kocaman bir ateş yakıyor ve onun başında eski kültürü düşünüyor. Bu düşler sinematek düşler. Şimdi olduğu gibi hem herkes birbirini çok seviyor hem de çok uzaklar. Senaryosu var bunun bende. Senaryoya müşteri arıyorum.

Yönetmenlerden teklifler, zorlamalar gelmedi mi size? Kitabınızı beğenip, çekmek istiyorum diyen oldu mu?

Adalet Ağaoğlu: Romanlarım bestseller olacak tarzda kitaplar değil. Bazılarına ağır bile gelebiliyor, bazılarına da kolay gelebiliyor. Bu bilinç ve beğeni düzeyine bağlı bir şey. Romanlarım içerisinde en hafif romanım sinemaya uyarlandı. *Ötmeye Yatmak* (1973)'ı Ziya Öztan istedi. Arkası gelmedi. Yayınevime bazı yazarlarına; "görmeyi çok istediğiniz bir filmin hikâyesini yazar mısınız?" diye bir teklifte bulundu. Böyle bir kitap yapacaklarmış. Görmeyi istediğimiz filmin senaryosunu yazdık gönderdik, 10 yıl oldu kitap hala çıkmadı. O hikâyemi daha sonra bir hikâye kitabımın içerisinde yayımladım. Denemeler kitabımda. Atilla Dorsay ile eğilimlerimiz birbirine çok yakındır fakat *Fikrimin İnce Gülü* konusunda çatıştık. Film konusunda çok güzel tartışabiliyoruz. Birbirimize benzemeyebiliyoruz da. Tartışma alanımız edebiyat ve film çekimi üzerine. Fransız kültürü nedeniyle pek çok noktada yakınlığımız var. Kültür yakınlığımız var Atilla Dorsay'la. Atilla, edebiyatçılar, yazarlar Türk sinemasına hiç ilgi duymuyorlar ve hiç senaryo yazmıyorlar diye bir konuşma yaptı televizyonda. Hemen telefona sarıldım, "siz öyle sanın yapıyoruz da ne oluyor" dedim. Atif Yılmaz'da bana "sinemaya ilgi duymuyor musun?" dedi. "Hep aynı şeyi söylüyorsunuz, benim bir senaryom var, müşteri yok" dedim. "Bana verir misin?" dedi, gönderdim. Bu romanlarınız gibi zor bir iş diye cevap geldi. "Bunu olsa olsa genç yönetmenlerden biriyle anlaşip çekebilirsiniz" diye yazmış. Bizde biliyorsunuz Kurtuluş Savaşı ya da tarih deyince sadece atlılar, toplar, tüfekler gösterilir. Savaş gerisi dendiğinde de bomba taşıyan köylü kadınlar gösterilir. Osmanlı zamanında biraz geri hayata girilmiştir. Kemal Tahir de geri hayata, aile hayatına bir ucundan girmiştir, bizim filmlerimizde sadece görsellik bakımından kahraman subaylar vardır. Kurtuluş Savaşı nasıl kazanıldı? Hep kahramanlık menkıbeleri ve askeri yönü öne çıkarılır. Köy kadınlarının bomba taşımaları, memleket elden gitme durumu bütün ulus insanlarını bir araya getirir. Tek amaçtır. O yüzden bizde dış düşman motifi çok işlenir. Dış düşman geliyor denince herkes birbiriyle barışır, bölünmekten kurtuluruz. Hep böyle bakılmıştır. Ben

de dedim ki bu hikâyeyi yazarken köy de olmasın, er de olmasın, yaban da olmasın, subayın köyüyle yabancılaşması da olmasın, sadece küçük bir kasabada düşman da gelmiş, bir bağ evinde geçsin bütün olay ve kadınların yoklukla mücadelesi, kasaba hayatı gösterilsin. Estetik kaygıyı öne çıkarmak istedim. O yokluk içerisinde nasıl yemek yapıyorlar ve nasıl güzel bir sofraya kurabiliyorlar. Nasıl olmayan şartlar altında, küçücük basma kısıntısından bir sürü şeyler yapabiliyorlar, üretebiliyorlar. Bu arada bunlar atkı, eldiven örüp askere dağıtıyorlar ama çok doğallıkla yapıyorlar bu işi. Gelgit bir zamanda bir mülazımla, genç güzel kızlardan birisi âşık oluyorlar. Filmin çıkışı da şöyle oldu. İzzet Günay'ın antikacı dükkânına girmiştim bir ara, küçük bir şey arıyordum, bir arkadaşıma hediye almak için. Bana "Adalet Hanım Ankara'dan size bir şey var burada. Tam size yakışır", dedi. Küçücük bir tablo duvarda duruyor. Ankara'da bir bağ evi tablosu. Ben büyülendim. Benim kafamda döndürüp dolaştırdığım bu Kurtuluş Savaşı'nın arka mutfağına aradığım dekor o işte. O tablodan harekete geçtim. Film tabii antikacı dükkânında başlıyor. Benim gibi, benden birazcık daha genç, okumuş kılıklı bir kadın giriyor, bir şeyler arıyor orada, bir de 20-25 yaşlarında sinemaya meraklı, masası sinema kitaplarıyla dolu bir çocuk. Kadın iki kere gelip gidiyor tabloyu almak için. Dükkânda babası olmadığı için pazarlık yapamıyor. Telefonla arıyorlar falan. Bir de film dinleyicinin gözünden çekiliyor. Tabii sinema meraklısı o genç adamın gözünden. Bakınız ne kadar uzaklaştırıyor anlatıdan, metinden, sadece dinleyicinin gözünden çekilen bir film olmalı bu. Görmeyi böyle istediğim bir film. Reklâmını da Atilla yaptı aslında. Türkan Şoray'la hiç tanışmıyorduk. Atilla sohbet arasında Türkan Hanım da pek aradığı şeyi bulamadı bugünlerde dedi. Ben de dedim ki Türkan Şoray her şeyi oynadı fakat çoğunlukla cinsel obje olarak oynadı. Çok güzeldir, herkes âşık olur veya kırık bir aşk vardır, öyledir, böyledir. Şimdi dedim ki onca emeğin sonunda son işimiz olarak ortak bir şeyler yapmalıyız. Mesela Türkan Hanım çok değişik roller oynadı biliyorum ama hepsinin,

%99'unun altında çok güzel bir kadın olması gerçeği yatıyor. Bu öyle değil, bu tamamen Kurtuluş Savaşı sırasında genç kızlarına bakan, büyüten halalardan bir tanesi, yazarken de Türkan Hanım böyle bir rol oynamalı artık deyip durmuşumdur. O zaman seni Türkan'la tanıştırayım dedi ve bizi buluşturdu 2 ay önce. Burada anlattığım gibi anlattım kendisine de, sahiden öyle bir anlatmışım ki orada sen senaryosunu yazmışsın bile dediler. Oysa yazmadım. Artık dedim akıllandım yapımcıyı bulmadan, Türkan Şoray da dâhil olmadan hiçbir şey yapmam. Sahiden tanıştık, çok da anlaştık bu anlamda. Tabii kendisine şunu söyledim. Türkan Hanım dedim o çok güzel olan gözleriniz biraz daha az güzel olacak, çok güzel olan ağzınız biraz daha az güzel olacak dedim, saçlarınız hafifçe kır olacak ama zarafet timsali olacaksınız dedim. Hiçbir şey yok ortada, kendisi de öyle. Evin büyüğü ve genç buluş çağında bir oğlan var evde. Böyle işte kasabayla ilişkiler var, kasabayla ilişkileri dahi çok zarifane bir şekilde yürütüyor. Böyle özlemlerim var işte. Türkan Hanım'ı böyle görmeyi sahiden istiyorum ve Kurtuluş Savaşı'nın arka mutfağındaki büyük şirsel özveriye göstermek amacım. Bize Hollywood filmleri pompalandı durdu. Gençliğimiz onları seyretmekle geçti. Ne büyük aile, ne güzel aile diye. Koca askere gider, tek başına bir anne, bütün para pul yok denir ama her şey tıkr tıkrıdır. Sonuçta muzaffer bir şekilde ölmeden geri döner baba, her şey yolunda gider. Benimki pek o kadar değil, yani ben öyle Amerikan, askere gider, memleketini şöyle seviyor halkımız falan filan muhabbetine girmiyorum. Ama orada kendi ideolojisini şırınga edip duruyor bütün o filmlerde. Biliyorsunuz Amerika'da aile çok kutsaldı, bozuluyor ama yeniden kutsanmaya başlandı. Devamlı bu şırınga edilir. Benimki böyle değil. Mesela benimkinin sonunda mülazım asılıyor. Bir de bu var birisi asılıyor, ilkokul çocuklarının da elinde de, artık Cumhuriyet ilan edilmiş, küçük Türk bayrakları var. Öyle bir şey var filmde. Mesela bu tehlikeli bir boyut ama anlatmaya bağlı. Aslında tehlikeli hiçbir şey yok, doğru anlatılırsa her şey yapılabilir. Ben böyle düşünüyorum.

DİNLEYİCİ SORULARI

Bertolt Brecht'i ilk çevirenlerden birisiniz. Daha sonra Can Yücel tarafından tekrar çevrildi ve Genco Erkal'ın tiyatrosunda oynanıyor. Siz zaten önsözünde belirtiyorsunuz, ben daha çok Brecht'i tanıtmak, okunmasını sağlamak amacıyla çevirdim diye. Ben onların çevirilerini karşılaştırmıştım ve şöyle ilginç bir sonuca vardım. Tabii orijinal metinleri göremedim. Can Yücel, Sovyet traktörleriyle vadiyi işleyeceğiz derken siz yalnızca traktörlerle, traktörlerimizle vadiyi işleyeceğiz demeyi tercih etmişsiniz. Siz onu çok farklı bir döneme geçildiği dönemde galiba 50'lerin başında çevirmişsiniz. Can Yücel de tam oyunun oynandığı dönemde 12 Eylül öncesi 1980'lerin başlarında çevirmiş. Hep merak ediyorum acaba siz oto-sansür uygulamış olabilir misiniz yoksa Can Yücel mi daha böyle bir politik söylemi seçti o dönemlerde?

A dalet Ağaoğlu: Gerçekten çok merak edilecek bir durum bu. Mehmet Akan da bana dedi ki senin çevirin elimden düşmüyordu. Gencay da benim çok yakın bir dostumdur. Bizim kurduğumuz Ankara Sanat'a da gelip oynamış, destek vermiştir, oyunculuğunu da çok severim. Fakat böyle bir şey duydum çözemedim bunu. Şimdi şunu söyleyeyim, bende Brecht'in sadece Fransızcaları vardı, ben Fransızcasından çevirdim, fakat çok iyi Almanca bilen bir arkadaşım, Sevgi Soysal'la beraber ilk on sayfasına bir değişiklik var mı diye baktık. Fransızlar kitapları çevirirken kendilerine benzetirler. Biliyorsun onlar hep kendilerini beğenirler ve her şey kendileri gibi olsun isterler ve dedim ki ben ondan kuşkuluyum acaba Fransızcaya çevirirken bir değişiklik yaptılar mı? Arkadaşım baktı pek bir şey göremedim dedi. Fakat çevirim Mehmet Akan'ın elindeymiş, belki yaptıysa o bir şey yapmıştır diye şimdi aklıma geliyor. Belki işte ben Fransızcasından çevirdiğim için onların bir şey yapmış olması gerekir ya da tiyatroya oyun haline getirirken Mehmet'in bir şey yapmış olması gereki-

yor, tehlikeli burası falan diye değiştirmiş olabilir. Bilemiyorum çözemedim yani.

Konuşmanızın başında M. Kemal'in Türkiye'de mitleştirilmesinden bahsettiniz. Bugün hala aynı hisle davranılabiliyor. Benzetme olarak Sovyetler Birliğinde Stalin'in durumuna benzetilebilir dediniz. Ben şu açıdan baktığımda Sovyetler Birliği yıkılırken Stalin ve Lenin'in heykellerinin kaldırıldığı, kesinlikle onların esemesinin okunmadığını bir döneme girildi. Hatta sonrasında bu ülkelerde daha da unutulur, daha az işlenir hale geldi. Hatta bu süreci Sovyetlerin yıkılışına bile bağlamamız gerekmez. Ben bunun kötü olduğunu düşünüyorum. Şu açıdan, eleştirmek için değil, eleştirmeni tabii ki yararı olur ama öyle bir savrulmaya neden olmuştur ki Stalin'in bu denli eleştirilmesi, bir yerden sonra Sovyet halkında ters tepmiştir. Sovyetler tarihini öğreneceksek, Hollywood'dan öğreneceğimiz şey Stalin'in ötesine geçmiyor. İşte üç kuşak ölümün adı Stalin'dir, Stalin zaten öldürmeyi severdi tipi basit Hollywood filmlerinden daha ötesine geçmiyor. Ben, bu kuşağın, Sovyetlere dair bu dönemi öğrenebilmesinin çok az olanağı olduğunu düşünüyorum. Bu, önemli ve üstü kapatılan, kapatılmaya çalışılan bir tarih bence. Bu açıdan sizin gençler bu konuda bir çıkış yolu bulma konusunda bir öneriniz var mı?

Şimdi işte Nikita Mikhalkov bütün kendi ülkesinin tarihiyle çok meşgul. Fakat onu çok fazla insana bağlıyor. İnsanları anlamamıza uğraşiyor. Sizin duyduğunuz kaygıya cevap onun filmlerinde bulunabiliyor mesela. Diyor ki bir yerde konuşmasında eğer Çehov'u o kadar ruhen yakın bulmuş ki kendisine, 36'da sağ olsaydı diyor, muhakkak benim gibi bakardı Stalin'e. Çünkü orada bir şey var, biraz ironi var.

Hepimiz için bir belirsizlik dönemi yaşıyoruz. Küreselleşme ne olacak? Mesela bu yaşadığımız dönem tamamen belirsiz bir dönem ve çok sorgulanması gereken, her şeye kapılmayıp elli boyutu birden düşünmemiz gereken bir

dönem. Avrupa Birliğine girelim diyoruz ama bir sürü de soru geliyor aklımıza. Tabii Sovyetler Birliğinin tarihiyle de, Çar dönemi de dâhil bunlar ilgilenmiş, bütün aile. Duvar yıkıldıktan sonra Lenin'in bütün Doğu Avrupa'daki heykelleri yıkıldı. Bu savrulma içerisinde ulus devletler birdenbire çıktı. Yani Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği artık olmayınca, asıl devlet Rusya olunca, bir otorite altında el koyulmuş bütün kültürler, azınlık-çoğunluk, Azerbaycan, Kazakistan, Alma Ata hepsi de bir ulus devlet olarak çıktılar ortaya ve kendimizi yaşamak istiyoruz dediler. Lenin heykeli yıkıldı. Saddam nasıl yıkıldı Irak'ta onu da gördük ama ondan 10-20 yıl önce de Doğu Avrupa'daki Lenin heykelinin nasıl yıkıldığını gördük. Çekoslovakya 2'ye bölündü, Çekler ve Slovaklar diye. Bosna-Hersek'in durumu malum. Yugoslavya'da neler oldu. Böyle bir milliyetçilik ve ulus devlet olma isteği öne çıktı. Bu çok yaygın bir durum, özellikle o dönemde. Şu demek oluyor sopa ucunda tek kültür ile böyle olacaksın, ekonomide böyle olacaksın demek birdenbire bir parçalanma da getirebiliyor. Yani o hep birlikte olma zorlaması, bir parçalanmayı da getirebiliyor. *Soleil Trompeur*'de Stalin'e hem çok fazla inananların hem o ideolojinin trajikomik yönlerini, nasıl komik hale geldiğini hem de ona karşı gelmek durumundaki insanların nasıl yok edildiğini gösteriyor. Tabii bu da bir öğretiler. İnsanlık tarihinde komünist bir devlet de oldu, vardı ve bundan ötürü de dünyada pek çok ülkede Fransa dâhil komünist partiler kuruldu ve bizde kurulamadı diye müthiş kavgalar oldu, düşünce özgürlüğü elden gitti. En büyük dış düşman Stalin oldu bazıları istiyor diye. Böyle dönemler hep yaşandı ama tarihi anlamamızın yolu hem bunları bilmekten hem de bütün boyutlarıyla değerlendirebilmekten geçiyor. Bir soru aklımızda kaldıysa o sorunun peşinden gitmemiz gerekiyor. Ermeni meselesi aynı sorunu çıkarmadı mı bize? Yani tarih hiç gizli olmamalı. Tarih ne zaman gizli oluyor? Tek öğretisi altında herkesi toparlamaya çıktığınız zaman örtülüyor üstü. Ben tabii şöyle değerlendirmek istiyorum. Hiçbir şey silah ucunda olmasın da herkes insani

gücünü kullanarak ne yapabiliyorsa yapsın, para gücü, parayla alabilen filan rol oynamasın.

Fikrimin İnce Gülü ile ilgili bir şey soracağım. Bayram'ın tanık olduğu işkencelerin filme yansıtılmadığından bahsettiniz. Benim de çok sevdiğim bir roman *Fikrimin İnce Gülü* ve yanlış hatırlamıyorsam sizin onu bitiriş tarihiniz de 80 öncesine denk geliyor. Yani 12 Eylül'e gönderme yapmanız pek olanaklı değil. Şunu mu anlamalıyız, yönetmen kendi tanık oldukları, kendi birikimleri doğrultusunda dediğiniz noktalara kendi mi gönderme yapmalıydı yani yönetmen daha mı özgür olmalıydı romanı uyarlamak anlamında?

Adalet Ağaoğlu: Bayram'ı Bayram yapan faşizan döneme vurgu yapsın da nasıl yaparsa yapsın. Yok, öyle bir vurgu filmde. Çünkü o insanın öyle olabilmesi için bir şeylerden, bir tornadan geçmiş olması gerekiyor, kötülüğe tanık olması gerekiyor. Tabii orada keşke öyle yapsaydı. İşte ana fikir dediğim bu, o değişmemeli yoksa hangi biçim altında anlatırsa anlatsın. Mesela *Bir Düşün Gecesi*'ni değişik bir kurgusu olduğu için İngiliz Edebiyatı Profesörü Berna Moran neredeyse 80 sonrası klasik romanı yıkan romanın içine katıyor beni. Hâlbuki roman 80 öncesi yayımlanmış ve bir roman bir gecede yazılmıyor maalesef, ben ona 6 yıl emek verdim. Bir kere bunlar ırmak roman, öncesi var, öne yatmak var.

Bir de romanı yazarken çok ciddi bir incelemeye gitmişsiniz. Hazırlık aşaması hakkında biraz bilgi verir misiniz? Mesela otomobilin modelinden tutun da, o modeldeki deri kılıflı direksiyon hikâyesi, otomobil satıcısının başvurduğu numaralara kadar, yani bunları siz kendi deneyimlerinizden mi çıkardınız, mesela öncelikle bu roman için hazırlık maksatlı gittiniz mi, bunları yerinde mi incelediniz? Hatta Bayram'ın Türkiye'de kat ettiği yolu siz kendiniz gidip geldiniz mi mesela yoksa ağırlıklı olarak kendi hayal, kurgu gücünüze mi güvündünüz?

Adalet Ağaoğlu: Bu roman yayımlandıktan sonra, biliyorsunuz kadın yazar diye bir yazar türümüz vardı görünüşte. Kadın yazar, şunu yapar, bunu yapar, genellikle kadın kahramanları yazar. O da ayrı bir deneyim kalıbıdır ama ben herkesi bir bütün olarak görüyorum. Fakat roman yayımlanır yayımlanmaz inanın önümü bile çeviren oluyordu. Hem işçi değilsiniz, Alıncı değilsiniz, hem erkek değilsiniz, hem araba kullanmıyorsunuz nerden biliyorsunuz bunları diye çok soruyla karşılaştım. Öyle oldu. Şu var tabii. Romanı bitirdikten sonra aynı yolu gittim Edirne'ye. Kapıkule'de durdum aynı Bayram'ın girdiği saatte. Romanın kabası bitmişti sadece elimde ayrıntılar için bir not defteri vardı. Öyle küçük ayrıntılar vardır, işte şu km.de şu var şu km.de bu var diye. Ona ihtiyaç duydum aslında. Oradan bir otobüsle Bayram'ın köyüne kadar gittim. Burada hem kendi fantezilerim var, hem de yol boyunca gördüğüm bazı ayrıntıları makineye çekmeden önce ekledim, çıkardım. Araba bilgim, ben bir karayolcuyla evliyim. Araba da kullanıyordum fakat hiç kullanmadım. O kadar titiz bir şoför ki kendisi yanındaki hiç kimseye güvenmediği için kendisi kullanır. Oradan benim bilinçaltıma yerleşen birtakım bilgiler olabilir. Böyle düşünüyorum herhalde büyük bir birikimim bundan var, bir de yol boyu gittim geldim. Ama Eskişehir köyünü çok daha önceden görmüştüm ve bu romanın kahramanı olsa olsa oranın bir köyünde doğmuş olmalı diye ön bilgime dayanarak onun için oraya doğru sürdürdüm arabasını. Ama sahiden ben de bir erkeği yazabilmiş olmaktan ötürü ve bunun da onaylanmasından ötürü memnunum. Sorular sorunca tabii ister istemez uzuyor, ben baştan çok kısa konuşurum diye oturuyordum ama o kadar ilginç sorular sordunuz ki ben de coştukça coştum. *Ustalara Saygı* programında bütün bildiriler okundu, hakkımda her şey söylendi etti, en sonunda böyle bir konuşma için beni sahneye çağırdılar. Ben konuştum zaten bildiriler çok fazlaydı, lüzumundan fazla uzamıştı. Ben de kısa keseyim dedim fakat iki üç soru geldi o kadar uzadı ki. Yalnız size de şunu söyleyeyim ben belki biliyorsunuz büyük bir kaza geçirdim, ölümünden

döndüm. Burada, İstanbul'da ayağa kaldıramadılar beni Frankfurt'a gitmek zorunda kaldım. Ayrılırken nörologuma, beni hayata döndüren doktora dedim ki beni ölümden çıkardınız, beni sevenleri daha çok üzmediniz, beni hayata döndürdünüz. Yoksa kendim öyle çok yaşamayı isteyen bir tip değilim doğrusu. İşte böyle oldu. Ama dediğim gibi önemli olan beni hayata döndürdünüz ve beni sevenleri daha fazla üzmediniz dedim. Sonra çok iyi dost olduk, hep birlikte iki yıl neredeyse. Dedim ki yalnız bir kusurunuz var, anlamadı, ne demek istiyorsunuz dedi. Dedim ki benimle oynarken konuşma düğmemi açık unutmuşsunuz. Çünkü sahiden bana bir şey oldu. O iki yıl hastanede yatıldıktan sonra bir başladım mı susamıyorum. Kusura bakmayın.

Adalet Ağaoğlu Kimdir?

Adalet Ağaoğlu, 1929'da doğdu. Ortaöğrenimini Ankara Kız Lisesi'nde tamamladı. Ankara Üniversitesi DTC Fakültesi'nin Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi (1950). Açılan bir sınavla Ankara Radyosu'na girdi, burada ve kuruluşundan sonra TRT'de çeşitli görevlerde bulundu (1951-70). TRT Radyo Dairesi Başkanlığı'ndan, kurumun özerkliğine el konulması sonucu istifa etti. Öğrencilik yıllarında başladığı yazarlığını 1970'ten sonra başka hiçbir işle paylaşmadı. Radyo ve sahne oyunlarını romanları, öykü, anı, deneme kitapları izledi. Bu çalışmalarında hayatın değişim ve dönüşümlerine duyarlı yaklaşımlarıyla dikkat çekti. Doğa, toplum, zaman ilişkilerinin insanın iç dünyasındaki yansımalarını düşünce üretebilecek boyutlarda irdeledi. Değişimler karşısında edebiyatın yapısal durumu bakımından da arayışçı davrandı, kendine özgü anlatım biçimleri geliştirdi.

Başlıca Eserleri

Oyun: Bir Piyes Yazalım (1953), Evcilik Oyunu (1964), Çatıdaki Çatlak (1965), Sınırlarda (1970), Tombala (1967), Üç Oyun: Bir Kahramanın Ölümü, Çıkış, Kozalar (1973), Kendini Yazan Şarkı (1976), Duvar Öyküsü (1992), Çok Uzak-Fazla Yakın (1991), Fikrimin İnce Gülü (1996).

Roman: Ölmeye Yatmak (1973), "Fikrimin İnce Gülü" (1976), Bir Düşün Gecesi (1979), Yazsonu (1980), Üç Beş Kişi (1984), Hayır... (1987), Ruh Üşümesi (1991), Romantik Bir Viyana Yazı (1993).

Öykü: Yüksek Gerilim (1974), Sessizliğin İlk Sesi (1978), Hadi Gidelim (1982), Hayatı Savunma Biçimleri (1997).